

P+
SPECIAL
Jaargang 21
Week 43 | 2022

Twee economen over
duurzame groei
versus krimpeconomie

Wie is er bang voor
krimp

Gewenste krimp van fossiele energie

ECONOMICS NAAR HET GOEDE LEVEN

We moeten minderen. Minder vlees eten, minder kleding kopen, minder reizen. Maar wie wil er nou leven in een krimpeconomie? Duurzame groei, dat klinkt toch veel beter? Twee economen denken hardop na over dit probleem, dat de duurzaamheidswereld in twee kampen verdeelt.

Al pratende komen Irene van Staveren en Marleen Janssen Groesbeek tot de conclusie dat juist de huidige economie onvermijdelijk zal gaan krimpen. Ruwe grondstoffen worden steeds schaarser en steeds duurder. Hun oplossing: “Het moet in de economie weer gaan om de vraag: wat maakt het leven goed?” Maar zo’n duurzame toekomst willen ze zeker niet ‘de krimpeconomie’ noemen. Een verhelderend gesprek met een onverwachte wending tot slot.

Twee economen in gesprek:
Irene van Staveren en Marleen
Janssen Groesbeek (links).

“De huidige economie, dat is de krimpeconomie”

Hoogleraar Irene van Staveren (1963) kan iets wat maar weinig andere hoogleraren kunnen: heel ingewikkelde zaken heel simpel uitleggen. Vraag haar: wat is de krimpeconomie en ze is in een paar kraakheldere zinnen klaar. “We gebruiken op deze wereld over het algemeen het bruto binnenlands product (bbp / GDP) als maatstaf voor hoe de economie er voor staat. En dan is een krimpeconomie een economie waarbij het bbp daalt. Krimp is dus een technische definitie. Wat meespeelt is dat het nogal negatief overkomt. Krimp, dat wil je niet. Alle politici willen juist dat het bbp groeit. Alle economen en ook kranten zijn bezorgd als het bbp negatief is. Maar dat we het bbp als maatstaf gebruiken is ook maar een afspraak.”

Van Staveren is hoogleraar pluralistische ontwikkelingseconomie aan de Erasmus Universiteit. “Dat betekent dat ik economische vraagstukken graag vanuit verschillende perspectieven bekijk. Inclusief leerperspectieven die al veertig jaar niet meer aan universiteiten worden onderwezen. Toen ik in 1982 zelf aan de Erasmus Universiteit economie studeerde was er nog een afdeling Keynesiaanse economie. Toen ik afstudeerde was dat afgelopen. Toch was Keynes een van de grondleggers van ons huidige bruto binnenlands product (bbp). De universiteit van Tilburg werd in de jaren '70 omgedoopt tot de Karl Marx Universiteit. Maar als je nu een vak marxistische economie zou willen doen, kun je ook in Tilburg niet meer terecht. In Amsterdam of Nijmegen ook niet. Dat geef ik dus nog wel in mijn cursus pluralistische economie.”

Dat wil niet zeggen dat er voor de kennis van

Van Staveren geen belangstelling zou bestaan. Ze is betrokken bij Rethinking Economics, een studentenbeweging die actief is in ruim twintig landen. Ook schrijft ze sinds 2017 een column in Dagblad Trouw over economie en duurzaamheid.

Haar werkkamer staat niet in Rotterdam, maar in Den Haag, in het historisch ogende Instituut voor Sociale Studies (ISS). Sinds 2009 maakt deze onderzoeksinstelling onderdeel uit van de Erasmus Universiteit. Op haar werktafel staat een fotootje van een groep feministische economen die een Indiase man omringt. “Dat is Amartya Sen, de Nobelprijswinnaar economie, die ook nog eens filosoof is. Sen kwam met een ander economisch perspectief. Ik heb over hem geschreven en ik heb hem ook ontmoet. Die foto is in Oxford genomen, eind jaren negentig. Ik ben gefascineerd door zijn werk.”

Ook is Van Staveren betrokken bij het Sustainable Finance Lab, waar nagedacht wordt over duurzame economische modellen, net als lector Marleen Janssen Groesbeek van de Avans Hogeschool (1963). Hoort een krimpeconomie ook bij die gewenste toekomst? Hoe die te realiseren? Wie gaat dat doen? Wanneer? Waar? Waarom?

“We willen dat er krimp is van fossiel”

Al vanaf het begin van het gesprek wil Van Staveren het begrip ‘krimpeconomie’ corrigeren. “Je kunt ook zeggen: we willen krimp van alles wat we níét willen hebben. We willen dat er krimp is van fossiele energie. We willen dat er krimp is van milieuverontreinigende activiteiten. Of zelfs krimp van bullshitjobs. Daar zitten we ook niet op te wachten, flutbaantjes, waar mensen 24/7 voor beschikbaar moeten zijn. Als je het zo formuleert, is het negatieve van krimp er al van af.” Voor een deel is de keuze voor het woord ‘krimp’ veroorzaakt door een vervelende vertaling uit het Frans van het woord ‘*décroissance*’. Dat betekent letterlijk ‘afwijzen’ in het Nederlands. De eerste denker die het woord op de cover van een boek zetten, was Jacques

Grinevald, in 1979. Geïnspireerd op het rapport van de Club van Rome wilde deze Zwitserse filosoof de samenleving hervormen richting harmonie en respect voor natuur en milieu. De vertaling uit het Frans naar het Engelse ‘*degrowth*’ maakte de term al een stuk minder aantrekkelijk, zeker toen economen het begrip begonnen te gebruiken in combinatie met het concept ‘groei’. De vertaling naar het Nederlandse ‘krimp’, gekoppeld aan economisch denken, zette de tegenstelling definitief op scherp. De huidige associaties met honger, armoede, teruggang en inleveren hebben niets meer te maken met die vroege duurzame denkers die stelden: ‘*Small is beautiful*’. Ook Janssen Groesbeek is niet erg enthousiast over het woord ‘krimp’ als hoger duurzaam doel: “We willen juist af van alles wat we niet willen. Dat is de transitie waar we in zitten. Hoe moeten we van die oude troep zien af te komen, die alleen maar neppgroei creëert?”

“Van die oude troep zien af te komen”

Irene: “Een collega heeft laatst in zijn oratie gezegd: ‘Laat alsjeblieft de fossiele energie in de grond zitten’. Daar moeten we naar toe, dat olie en gas geen verdienmodel meer is. Maar de transitie is moeilijk. Ik kan me best een economie over dertig jaar voorstellen, maar om van hier naar daar te komen, dat vind ik moeilijk. Zeker omdat we ons hier aan het ISS bezighouden met ontwikkelingsstudies en ontwikkelingslanden. Wie zijn wij om nu tegen opkomende landen te zeggen: jullie moeten de olie en het gas in de grond laten zitten. Wij hebben dat vijftig jaar uit Groningen opgepompt, maar dat moeten jullie vooral niet doen... Dat kan niet. Die landen kunnen eindelijk eens een keer flink aan de export verdienen en dan gaan wij zeggen: dat kan nu niet meer. Die transitie is een geweldig probleem die laat zien dat krimp niet alleen een economisch probleem is, maar ook een rechtvaardigheidsprobleem. Daar zit de hele lading van het kolonialisme achter.”

Marleen: “En het is een herverdelingsvraagstuk. Wij hebben zoveel rijkdom vergaard over de ruggen van andere mensen; het wordt een soort terugbetaling die we moeten doen.”

“Opkomende landen compenseren”

Irene: “Daar ontkomen we niet aan. Er is geen manier om dit zonder herverdeling op te lossen. Als wij zeggen: laat die fossiele brandstof onder de grond zitten, moeten we dat compen-

seren met investeringen die zij niet hoeven te betalen. Bijvoorbeeld het idee van zonne-energie uit de Sahel. Laat die landen daar dan aan verdienen en niet een Shell. Zorg dat die investeringen gedaan worden in een publiek bedrijf dat eigendom is van die landen.”

Marleen: “Toen de slavernij werd afgeschaft, hebben we de slavenhouders vergoed voor het feit dat ze hun menselijk werkkapitaal kwijtraakten. Eigenlijk moeten we dat omdraaien. Dat de erfgenamen van dat menselijk kapitaal van toen vergoed worden omdat ze zo lang als gratis arbeiders uitgebuit zijn geweest.”

Irene: “Wij konden groeien mede door het leegplunderen van de koloniën.”

En dan kom je dus op krimp uit. Die geldt dus eigenlijk alleen maar voor ons deel van de wereld, voor het rijke noorden.

Irene: “Omdat wij al te veel hebben opgebruikt.”

Marleen: “Je krijgt dan een nieuwe balans. Wij hebben al die jaren veel te veel geconsumeerd. Wij hebben allemaal last van overgewicht. Voor een gezonde wereld moeten wij zorgen dat we onze economie anders gaan inrichten. Kiezen. Wat wil je nou wel en wat wil je nou niet?”

“Zaken waar we blij van worden”

Irene: “Er is gelukkig ook nog een heleboel waar we allemaal blij van worden. Zaken waar we veel meer in zouden kunnen investeren. De 35-urige werkweek uit de jaren '80 kan daarvoor ingezet worden. Dat werd toen ingebracht door de vrouwenbeweging vanuit het idee van herverdeling van onbetaalde zorg in het huishouden. Er zijn nu al bedrijven die mensen vijf dagen loon betalen voor vier dagen werken, ook in Nederland. Dat heeft ook een milieudimensie. Want: dan maak je een strandwandeling. Je gaat naar een museum en naar het park. Als je diezelfde hoeveelheid geld hebt en minder vrije tijd, ja, dan is de enige optie om dat geld maar uit te geven aan spullen.”

Marleen: “We kunnen Keynes (1883 – 1946) van stal halen. Die heeft ooit geroepen: we gaan nog maar vijf uur per dag werken. Want tegen die tijd zijn we zo rijk, dan willen we niet eens meer langer werken.”

Hier hebben we al een beetje aan geproefd, tijdens de covid-tijd. Gedwongen thuiszitten, maar het werk bleek toch gewoon door te gaan. Er werden vele uren aan reistijd bespaard.

Irene: “Ik ben migrainepatiënte. Ik heb een prikkelbaar brein. Dat gedijde prima in coronatijd als ik één, twee, drie weken geen

De economen Marleen Janssen Groesbeek (links) en Irene van Staveren: “We zijn bang voor krimp omdat we al sinds de jaren '80 de boodschap van de politiek en van economen hebben gehad: je moet meer verdienen, je moet hoger op komen, investeren in jezelf om daar rendement uit te halen.”

collega's en studenten om me heen had. Bij sommigen heeft de lockdown inderdaad een reflectie op gang gebracht van: ‘Goh dit is zo gek nog niet, misschien is het wel een idee om minder te gaan werken’. Anderen konden dit niet. Werkers in de zorg of buschauffeurs moesten gewoon door. En juist voor die anderen is het belangrijk dat we die vierdaagse werkweek gaan realiseren. Maar dan wel met het salaris wat hoort bij die vijf dagen. Anders werkt het niet.”

De lockdowns zorgden ook voor een reflectie op de vraag: wat is van belang in mijn leven? Wat heb ik eigenlijk nodig om gelukkig te zijn?

Irene: “Ik heb grote problemen met geluk, geluksonderzoek en de geluksprofessor die we in Rotterdam hadden en nu met emeritaat is. Ik heb het idee dat we nu in een tijd zitten met een andere vraag: wat is zinvol? Zingeving is heel wat anders dan geluk. Geluk is een emotie. Geluk is vluchtig. Je kunt je 's ochtends heel gelukkig voelen en 's middags niet. Het is zo subjectief. Het hangt er ook van af wat je referentie is. Als je altijd al een leven had met pech en het gaat even redelijk goed dan geef je jezelf een negen. Terwijl je wel chronische gezondheidsproblemen hebt, leeft op bijstandsniveau, met een kind met autisme, bijvoorbeeld. Een ander, geboren als zondagskind, geeft zichzelf misschien maar een zeventje, terwijl objectief gezien alles eigenlijk op rolletjes loopt. Ik vind geluk dus een heel problematische maatstaf. En ik niet alleen. Er is de nodige kritiek op het geluksonderzoek.”

Het gaat dus om de vraag: wat geeft mijn leven zin?

Marleen: “Mensen met bullshitbanen zien niet meer in waarom ze bepaald werk moeten doen. En doen dat dan ook niet meer. Ze doen alleen nog maar het hoogst noodzakelijke.

Dat heeft al een Engelse term gekregen: quiet quitting.”

Irene: “Ik las een tijdje geleden over iemand die verkeersregelaar was. Die kon heel mooi de zin van zijn werk verwoorden. Hij zei: ‘Ik voorkom dat er ongelukken gebeuren’. Nou, dat is een geweldige invulling. Toch moet je eens zien hoeveel scheldpartijen die verkeersregelaars naar hun hoofd krijgen. Er is zelfs iemand bij IKEA omvergereden. Want ja, ze houden je even tegen. Dan moet je even wachten en jij wil bij IKEA naar binnen. Nu meteen. Dus ja... Tijdens de coronacrisis is ook duidelijk geworden dat juist veel laagbetaalde beroepen zo cruciaal zijn en dat we ze hebben ondergewaardeerd.”

“Vertragen hoort er ook bij”

Marleen: “Vertragen hoor er ook bij. Je gaat niet meer voor een half uur in de trein zitten om een vergadering te doen. Ik merk bij Avans: als iemand voor één uurtje naar school moet komen, dan komt-ie niet. De studenten doen dat al jaren zo. Je merkt dat nu ook aan collega's die veel lekkerder thuiswerken. Die denken van: als er vergaderd moet worden voor een uurtje, dan doen we dat wel online. Dat levert een enorme vertraging in het leven op. Je hoeft niet meer te stressen om die trein te halen.”

Irene: “En de angst dat mensen minder productief zouden zijn blijkt ook erg mee te vallen. Daar zijn onderzoeken naar gedaan. Mensen waren soms nog effectiever.”

Marleen: “Een essentieel kenmerk van die krimpeconomie is ook dat je weer een rustiger tempo moet hebben. Niet meer alles moeten willen.”

Irene: “Dat heeft ook te maken met een omslag die we moeten maken van kwantiteit naar

Hoe gaat Avans op zoek naar Brede Welvaart?

Avans Hogeschool gaat de komende jaren naast het vernieuwen van het onderwijs ook veel meer aandacht geven aan praktijkgericht onderzoek. Dat praktijkgerichte zorgt voor meer samenwerking met organisaties en lokale overheden buiten de hogeschool. Per 1 september heeft het Expertisecentrum Sustainable Business daarom de transitie gemaakt naar een Centre of Expertise Brede Welvaart & Nieuw Ondernemerschap (BWNO).

BWNO doet onderzoek naar manieren om het huidige economisch systeem van korte termijn, lineair en goedkope arbeid te doorbreken, zowel op het niveau van het systeem (macro), sectoren en instituties (meso) en organisaties en mensen (micro). Doel is bij te dragen aan de ontwikkeling van een economie, waarin alle spelers zich richten op het creëren van brede welvaart. Daarbij heeft de nieuwe ondernemer niet per definitie een bedrijf of commerciële bedoelingen.

BWNO laat zich inspireren door het denken van Amartya Sen. Deze Nobelprijswinnaar voor de economie stelt: in de economie moet iedereen z'n mogelijkheden, materieel en immaterieel kunnen realiseren. Het onderzoek richt zich onder andere op: systeemverandering en kantelpunten, bewustwording en gedragsverandering, waardecreatie en beprijzing. Avans Hogeschool wil zich door deze investering in geld, tijd en mensen ook ontwikkelen tot een kennisinstelling.

kwaliteit. Daar zit ook een vertraging in. Kijk alleen maar naar kleding. Als je bij de Primark wat koopt, dan is het een jurkje voor een half seizoen. En dan is het ook op. Het is uit de mode en na drie keer draaien in de wasmachine is er niks meer van over. En ja, kwaliteit in kleding kost meer, maar het gaat ook veel langer mee. Ik koop mijn kleding tegenwoordig bijna allemaal op de website Vintage, of in lokale winkeltjes in tweedehands mode. Dan zoek ik bewust naar de betere merken en koop ik het nog steeds voor een prikkie. Maar het gaat wel jaren mee. Recycling, goed voor de economie, maar het is tegelijk een omslag van kwantiteit naar kwaliteit."

Marleen: "Het antwoord op de vraag: *what's in it for me* is niet meer een financiële, maar gaat over die kwaliteit en dat zinvolle leven."

Irene: "Dat geldt ook voor de zorg. Als je het economische begrip efficiëntie veel breder trekt, veel inclusiever maakt, dan neem je dat kwaliteitsaspect ook mee. Dan levert die zorg die je levert veel meer op voor degene voor wie je zorgt. Voor jouzelf als zorgmedewerker ook. Voor de kwaliteit van de relatie. Voor het signaal dat je afgeeft. Door het feit dat jij daar best wat tijd in stopt, geef je aan: het is belangrijk."

Hoe betaal je dat allemaal?

Irene: "Da's het grappige. Een boswandeling kost geen geld. Door vintage kleding te kopen, geef ik minder uit dan de gemiddelde zestienjarige in de Primark."

Marleen: "Ik heb al jaren hetzelfde aan, haha."

En toch zal er angst zijn bij mensen voor krimp. Hoe betaal ik dan alles?

Irene: "Dat komt omdat we al sinds de jaren '80 van de politiek en van economen de boodschap hebben gehad: je moet meer verdienen, je moet hogerop komen, investeren in jezelf om daar rendement uit te halen. Wij burgers zijn geen burgers meer, maar we zijn klanten. Het is er op allerlei manieren ingeramd. Daardoor is het ook niet zo gek dat heel veel mensen gaan denken: *what's in it for me?* Dat is een verkeerde reactie. Dan ga je mee in hetzelfde denken. Ik denk dat we naar een ander paradigma moeten."

Marleen: "Ik denk dat een heleboel mensen al op hun eigen manier bezig zijn met de vraag: hoe ga ik daar nu vorm aan geven? Denk ook aan voedsel. Op het moment dat je ophoudt met vlees eten, wordt het leven ook al een stuk goedkoper. Vlees is echt een groot onderdeel van het huishoudbudget."

"Waarom wil je plus 5 procent bbp?"

Irene: "Ja, en vleesvervangers zijn sinds een paar maanden goedkoper dan vlees. Dat was altijd het argument: arme mensen kunnen dat niet betalen, want vleesvervangers zijn duurder."

Marleen: "Door wat ons is ingeprent als zijnde het goede leven zijn we het zicht kwijtgeraakt op wat het goede leven nou eigenlijk is. Maar waarom zou je economische groei willen hebben? Dat is toch alleen maar om iedereen van het goede leven te laten genieten? En niet omdat er plus 5 procent of plus 6 procent bbp is?"

Hoe gaat de krimpeconomie gerealiseerd worden?

Marleen: "Als we niet uitkijken, gaat dat vanzelf. Dan wordt de krimp ons gewoon opgedrongen. Omdat we een tekort aan grondstoffen en mensen zullen hebben."

Irene: "Grondstoffen worden steeds duurder. Het is niet meer te betalen. Dus inderdaad: als wij niet-actief werken aan een alternatief, dan hebben we een krimpeconomie zonder een alternatief."

Marleen: "Dat is de spijker op z'n kop. We moeten heel erg uitkijken dat we niet onszelf die krimpeconomie laten overkomen. Op het moment dat de krimp ons opgedrongen wordt, ontstaat heel veel maatschappelijke onrust en ellende. Ga maar eens in Groot-Brittannië kijken, na de Brexit en vijftien jaar conservatieve regeringen. Daar zijn nog steeds mensen te vinden die het toilet nog in de achtertuin hebben staan. Waar we heel erg voor uit moet kijken, is dat niet alleen de zuidelijke helft van de wereld in de ellende wordt gestort door de klimaatverandering en dat onder-tussen bij ons alles zo duur is geworden dat gewone mensen niks meer kunnen kopen. Dan krijg je die dystopische beelden van rijke mensen die zichzelf opsluiten in streng bewaakte ommuurde woongebieden, waar ze zich veilig voelen."

Dus die krimpeconomie gaat er volgens jullie hoe dan ook komen. Maar dat geeft nog geen antwoord op de vraag: hoe ga je voorkomen dat je dan geen keuzes meer hebt?

Irene: "Amartya Sen zegt: het moet niet gaan

om geld en om inkomen. In de economie moet iedereen z'n mogelijkheden kunnen realiseren. Mogelijkheden die materieel en immaterieel zijn. Maar daarvoor is een continu maatschappelijk debat nodig. Wat vinden wij belangrijk? Wat vinden wij zinvol met z'n allen? Als we daar uitkomen, dan kunnen de overheid, maar ook bedrijven en consumenten zich daarop richten."

"Geld verward met vrijheid"

Marleen: "We hebben geld altijd verward met het idee van vrijheid. Als we maar heel veel geld hebben, dan hoeven we niet te werken. Dan kunnen we alles doen wat we willen. Eigenlijk zouden we het nu moeten gaan omdraaien. Je hebt geen geld nodig om die vrijheid voor jezelf te kunnen creëren. Je ziet steeds meer mensen dat al doen. Die zeggen: de beperking van het geld geeft mij juist de vrijheid om mijn leven anders in te richten. Als ik naar het oosten van het land verhuis, heb ik een minder hoge hypotheek en heb ik meer groen."

Irene: "Mijn collega Ingrid Robeyns is afgestudeerd bij Sen en heeft zijn theorie in haar proefschrift getoetst aan de praktijk. Zij heeft aan mensen gevraagd: wat vind jij relevant? Dan kom je uit op een lijstje waar ook niet-financiële dingen op staan. Goed sociaal contact hebben. Met je burens vertrouwen hebben in de veiligheid van jouw wijk. Dat lijstje is niet per se hetzelfde als in een ander land. Het kan in Engeland, in Nederland, in Frankrijk of Kenia deels een ander lijstje zijn. Dat is precies het punt van de Sen: daarom hebben we dat debat nodig, met elkaar, in een community. Omdat de mens niet overal hetzelfde is en dezelfde tradities heeft."

Irene: "Je hoeft het wiel niet opnieuw uit te vinden."

Marleen: "En we kunnen al die economen afstoffen die al lang onderzoek hebben gedaan naar de vraag: hoe bereiken we nou dat goede leven? We moeten terug in de tijd, van voor de periode waarin we ons helemaal afhankelijk hebben gemaakt van de financiële sector. Als je ook kijkt naar hoe de Nederlandse pensioenfondsen moeten opereren op de internationale kapitaalmarkt. Dan kan je je afvragen: willen we dat eigenlijk wel? Willen we wel dat Nederlandse pensioenfondsen beleggen in China of in Zuid-Amerika? Willen we liever niet dat de Nederlandse pensioenfondsen investeren in

Dat maatschappelijk debat over een krimpeconomie kan dus georganiseerd worden aan de hand van punten die al eerder onderzocht zijn?

Irene: "Je hoeft het wiel niet opnieuw uit te vinden."

Marleen: "En we kunnen al die economen afstoffen die al lang onderzoek hebben gedaan naar de vraag: hoe bereiken we nou dat goede leven? We moeten terug in de tijd, van voor de periode waarin we ons helemaal afhankelijk hebben gemaakt van de financiële sector. Als je ook kijkt naar hoe de Nederlandse pensioenfondsen moeten opereren op de internationale kapitaalmarkt. Dan kan je je afvragen: willen we dat eigenlijk wel? Willen we wel dat Nederlandse pensioenfondsen beleggen in China of in Zuid-Amerika? Willen we liever niet dat de Nederlandse pensioenfondsen investeren in

groene waterstof in Nederland? Maar nee, we hebben vervolgens weer allerlei regeltjes opgesteld waarbij onze pensioenfondsen niet te veel in Nederland investeren, want dat zou de economische groei in Nederland verstoren."

"Niet beleggen maar investeren"

Irene: "En natuurlijk ook dat hele idee van beleggen in plaats van investeren. Beleggen gaat om rendement, ongeacht waar je het geld in stopt. Investeren gaat om wat je ermee doet, waar je naartoe wil, wat je uiteindelijk wil realiseren. Investeren hoort bij de toekomst. Wat voor economie wil je hebben?"

Marleen: "Dan wordt juist heel veel mogelijk, omdat je creatiever oplossingen voor investeringen moet bedenken. Wat kun je met de grondstoffen op de schroothoop doen?"

Wie gaat de krimpeconomie realiseren?

Irene: "Dat moeten we met z'n allen doen, maar het aardige is dat het initiatief niet per se in eerste instantie van commerciële bedrijven komt. Het is geen MVO-activiteit. Ik hou me onder andere bezig met wat we de *community economy* noemen. Dat is alles wat niet via de markt gaat en ook niet via de overheid, maar wat mensen collectief met elkaar doen. Er zijn zoveel goeie initiatieven op dat terrein, waarbij er juist hele stukken van de markt afgesnoept worden. Kijk bijvoorbeeld naar de coöperaties voor windenergie. Al die 10 duizenden huishoudens die in deze coöperaties zitten kopen geen energie meer van een energiebedrijf. Dat

Website

+ [Erasmus Universiteit over Irene van Staveren](#)

+ [AVANS Hogeschool over Marleen Janssen Groesbeek](#)

+ TEKST JAN BOM

+ FOTOGRAFIE P+ EN DEPOSITPHOTOS

+ ART DIRECTION BUREAU BOUDEWIJN BOER EN STUDIO 10

+ UITGEVERIJ ATTICUS BV + WWW.P-PLUS.NL

stuk van de markt is weggefallen. Verdamp. Bij burgerinitiatieven zie ik meer vernieuwing dan bij commerciële bedrijven, vooral bij grote bedrijven, want die zijn eigenlijk hartstikke conservatief."

Marleen: "Het zijn natuurlijk niet alleen de energie coöperaties. Je ziet ook seniorenwoningen waar senioren met elkaar in investeren. Je ziet een hele maatschappelijke beweging op gang komen. Kijk naar de landbouw: Herenboeren, Rechtstreecx, korte ketens. Het gebeurt allemaal al op dit moment. Het is net als met het weer: je kunt het niet tegenhouden."

"Mooie initiatieven horen niet bij krimp"

Irene: "We moeten alleen iets met dat woord krimpeconomie, want daar word ik hoe langer we er over praten steeds ongelukkiger van. Die krimp is eigenlijk gewoon krimp van de oude economie. Maar al die mooie nieuwe initiatieven willen wij niet definiëren als de krimpeconomie. De krimpeconomie is wat wij niet meer willen. Wat we wél willen heet niet een krimpeconomie, maar daar moeten we nog een term voor bedenken."

Marleen: "We zijn met z'n allen zo op zoek naar een terminologie voor die nieuwe economie dat je er al een heel woordenboek van kan maken. De Doughnut Economy, de Welzijnseconomie, de Nieuwe Economie..."

Irene: "Laat het maatschappelijk debat maar een nieuwe naam bepalen. Wie zijn wij om een nieuw label op een economie te plakken die is gebaseerd op een goed en zinvol leven?" ■